

Chanad című XVI. századi kéziratából közölte a következő, későbbi kéztől származó bejegyzést: *Author huius Apologiae fuit Franciscus Davidis rector scholae Claudopolitanae eo tempore Lutheranus*” vö. *Archiv des Vereins* 1923—1928. 41, 179. Horváth János szerint (i. m. 346) Dávid 1553-tól fogva a kibetegedett Vízaknai Gergely helyébe a kolozsvári iskola igazgatója lett.

⁵⁰ „Jakobus Nyrew notarii viceregens notarius civitatis Colosuarensis levele: „litterarum ad fratrem datorum, in die circumcisionis domini anni eiusdem 1553”: Francisci Davidis amicus tuus a morte Gregori Vyzaknai munere scholastico fungitur” vö. S. Goldenberg, *Clujul in sec. XVI. București, 1958, 51.*

^{50a} Jakab Elek i. m. 1—3.

^{50b} „1553. 7 Febr... suffragiis pastorum in Transylvania ordinatio ministrorum Cibini instituta et Paulus Wiener. eiusdem loci pastor, electus est in superintendentem”. vö. *Quellen* IV. 490.

⁵¹ „Paulus Wiener, canonicus et concionator Laibacensis propter evangelii confessionem in Transylvania exulans ac per trienium Cibinii verbum dei docens publico senatus stipendio in eiusdem ecclesiae pastorem electus est XI mensis Maji anno domini etc liij (1552 május 11) ...Decessit ex hac mortali vita 1554 die 16 Augusti cuius anima quiscat in domino” vö. Gustav Seiwert, *Das älteste hermannstädter Kirchenbuch, Archiv des Vereins* XI. 366.

⁵² Franz Zimmermann, *Chronologische Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notare in den Jahren 1500 bis 1884, Archiv des Vereins* XIX, 535, 567.

^{52a} Mathias Hebler Carponensis cum Witteberga Cibinium venisset functus est primum officio collegae in schola Cibiniensi anno 1551. Sequentibus 52 et 53 acceptavit regimen scholae. Deinde vero instante pastore Paulo Wiener et senatu concionatoris munus suscepit anno 1554. Post mortem vero domini Pauli consensu senatus et communitatis electus in pastorem ecclesiae Cibinensis anno 1555. vö. G. Seiwert i. m. 366.

⁵³ Sequenti 56 suffragiis omnium pastorum electus est in superintendentem ecclesiarum Saxonicarum in Transylvania ipso die beatorum Petri et Pauli apostolorum. Scandalis et haeresibus multiplicibus quae in Transylvania exorta sunt, auctoribus D.G.B. Francisco Davidis pastore ecclesiae Colosvariensis, annis 16 constantissime sincera et pura fide restitit magno animo, in quo agone infinitas aerumnas et suorum ingratitudinem tantam pertulit ut dici nequerat et vere similis fuerit istis sumis viris qui de ecclesia Christi bene meruerunt *ibid.* 366, 1571. 18. Septembrio moritur... Dominus Mathias Heblerus vö. *Quellen* IV. 493.

BRASSÓI UNITÁRIUSOK

Kevés erdélyi helységről írtak olyan sok krónikát, történelmet, mint erről a Cenk tövében húzóódó, messze földön szépségéről és szorgalmas munkásairól híres városról. Mégis olyan sok hiteles adat pihen itt még feltáratlan, annyi történést fedett be a feledés pora. De ha valaki itt szorgalmasan búvárkodik, úgy gyakran bukkanhat érdekeségekre, történelmi gyöngyszemekre.

A brassói unitárius egyházközséget 1885-ben alapították, a mai köztudat innen számítja e felekezethez tartozó közösségi életet. Pedig ha jól utána kutatunk, sok feljegyzés tanúskodik régebbi unitárius múlttól. Sőt azt az állítást is megkockáztathatjuk, hogy 1568-tól, az unitárius egyház megalakulása óta, megcsakisításokkal, a Székelyföldről ide betelepülő unitáriusok sokszor egymásra találtak, és különböző módon pró-

bálkoztak hitközösségi életet kialakítani. Írott emlékeink szerint lelkes unitárius emberek jóvoltából az idők folyamán többször is felbukkant a brassói unitárius eklézsia neve.

Az első unitárius istentisztelet Brassóban egy korabeli feljegyzés szerint 1568. február 10-én volt az egykori Péter és Pálról elnevezett magyar templomban, amikor Dávid Ferenc prédikált János Zsigmond fejedelem jelenlétében. Feltételezhetjük, hogy ettől kezdve unitárius lelkész is működött Brassóban. Erre enged következtetni Molnár János brassói református krónikás és Gödri János magyar evangélikus történetíró, akik egybehangzóan 1598 óta sorolják fel felekezetük brassói papjait. Lehetséges, hogy a 17. század első évtizede vagy a Székely Sándor unitárius egyháztörténész által említett 1622-es esztendő vetett véget a brassói unitárius ősekléziának. Gödri szerint azonban még 1628-ban nyoma volt itt a megszűnt unitárius egyházközösségnek. Később ugyancsak nyoma veszett az itteni református gyülekezetnek is, és a magyar anyanyelvű hívek a szász egyházba bekebelezett evangélikus gyülekezetekhez tartoztak. Az evangélikus egyházközség anyakönyvében azonban évről évre bukkannak fel unitárius keresztelesek, esketések és temetések. A városi levéltár hatalmas percsomója egy 1777-ben létezett itteni unitárius egyházközségről ad számot. Ebből tudjuk, hogy Gedő István sepsikőröspataki pap szolgált ide be; az iratok sajnos egyetlen egyházközségi tag nevét sem említik fel. A per anyagából és alulírott személyes kutatásából megállapítható, hogy az unitárius imaház a Hosszú utcában (mai 191. házszám) volt.

Gödri idézett krónikája jegyezte fel az unitáriusok későbbi létezését ezekben a sorokban: „Kéréseket teszik elő, hogy engedjük nekik Templomunkat esztendőnkint négyszer, még pedig a meg-született, meg-feszített, meg-holt és fel-támadott Jézusnak nevére... Szükségeket panaszolják, hogy itt egy érdemes emberük sint; egy szítás vala, kinek felesége Lutherana, de jószága nintsen, a'hol Comunis végett öszvegyülhetnének... A Subscriptio e' vala: Ugyan azon egy élő igaz Isten: Sz. Fia által imádó keresztény felebarátjai Nemes Brassó Városában és körülötte mulatozó Unitaria Sz.' valláson levők közönségesen... (Nota) De kik ezek vezetői: Egy Szítás, egy Cartétsoló legény és egy vén Szolgáló, ez a: Gotsmánnéjok. Tsak egy sem neveztetik nevén!”

Érdekes, hogy ezen kérés elutasítására ürügyet keresve, az evangélikus lelkipásztor csúfolódásnak vett egy íráshibát, amit a valószínűleg járatlan beadvány-másoló elkövetett, ugyanis a szokásos „atyánkfia” helyett tévedésből „atyánkfá“-t írt. Az ügy végleges lezárását így jegyezte fel: „A kimenetele? Ezeket meg tselekedtem: az hozzám jött egy Mészáros Unitárius legénynek eleibe raktam, ki azzal pirulva elmenvén, soha többé dolgukat nem sürgették.”

Ugyancsak nekem jutott a szerencse 1954-ben felfedezni Kolozsváron az egyházi levéltárban néhány későbbi brassói unitárius adatot. Egy Székelj Kata nevű „Curatrix” (gondnoknő!) 1798. január 19-én kelt levelét Lázár István püspökhöz így kezdte: „Alázatosan jelentem Tisztelendő Fő Püspök Ur[nak] és a Generale Sz. Consistorium tisztelendő urai[nak], hogy a Brassai unitaria kitsin Ecclésia naponként szépen nevededik de mégis az Isteni tiszteletre való tulajdon helj' s al-

kalmatosság nélkül tsak szükölködik, melj miatt tsendesen és szép rendel az Isteni szolgálat alig mehet véghez. Tsak a most közelebről el mult karátsoni sz. Innepek[nek] alkalmatosságával minden felől az Atyafiak egyben gyülvén igen sokan valának, ugy hogy a' szokot kitsin heljen alig lehetet férnünk, még tsak álló helyéből is a' sz. urivatsorát osztó Tiszt. Pap nem mozdulhat vala.“ Az aláírás: „alázatos öreg szolgálója Székely Kata a Brassai kitsin Unitaria Ecclesia igazgatója“.

A következő biztos nyomot az itteni eklézsia létezéséről 1807 júniusából találjuk, amikor is a következő szövegű levelet küldötték Brassóból Kolozsvárra:

„Fő Tisztelendő Püspök Ur! s Méltóságos General Consistorium! Mi kik itten Brassó N[eme]js Városában az Unitaria Religion felesen öszve gyülekezet, Christuss Nyájainak Isteni Szolgálatra Rendeltetett alkalmatosságunk nem lévén, alázatosan folyamodván Jelentjük a Fő Tisztelendő Püspök Urnak s az M[é]l[tósá]gos Fő Consistoriumnak, hogy mind öszve gyülvén 200 és egy néhányan vagyunk, de Isteni Tiszteletre Szabados heljünk nem lévén, most az itt ugy nevezni szokot Oh Brassóban Találtunk egy bizonyos jó alkalmatosságot, Melyet megvásárlani magunk közt el végeztük, de ennek Summás le fizetésére tehetetlenek lévén, mivel az alkalmatosságnak egész ára teszen két ezer azaz 2000 forintokat, ez iránt pedig folyamodunk alázatossággal bizodalmason az Fő Tisztelendő Püspök Urhoz és az M[é]l[tósá]gos Fő Consistoriumhoz, hogy az közöséges Status pénzéből fel segélleni Méltoztasson, mert különben az alkalmatosság igen jó és Szép helyen vagyon és ezen kívül Három Házok vadnak Rajta, ugy hogy a középső leg nagyobb lévén, ebben Isteni Szolgálatra éppen jó hely volna...“

Fenti levél aláírói: Karátsonfalvi Kováts Mihálj Curator, R[a]vai Kállai János Tóth István. Ugy látszik, kérésük jó visszhangot keített, mert már 1807. szeptember 20-ra beérkezett a püspökségre a helyzet kivizsgálására kiküldött bizottság jelentése az alábbi tartalommal:

„Fő Consistoriumnak az Adámosi Eklézsia Filialissában Sövényfalván ezen folyó 1807-dik esztendőben Julius 2-dik Napján tartatott Gyüléséből datált s' hozzánk utasított Parancsolattyát egész tisztelettel vévén az aránt, hogy mennénk Brassóba és ottan tökéletes végire járván mind annak Hány Vallásunkon lévő 's maguk örökségeiken lakó egész Gazdák. Hány szolgálatban lévőek légyenek Brassóban; mind pedig annak, hogy a Brassai Hitünk Sorsossai' Kérelem Levelekben ki-nevezett Telek mitsoda Statusban vagyon 's mind ezekről környülállásosan a' T. Representativum Consistoriumnak Opinionkkal együtt referálnánk: ennél fogva mi is a' parantsolt Helyre bé-mentünk e' folyó 1807-dik esztendőben Augusztusnak 20-dik napján és ottan a' lehetőségig a' parantsolt tárgyakban foglalatoskodtunk 's ugy találtuk, hogy Vallásunkon lévő Házas Gazdák, kik egész házok' népével Hitünk Sorsosai, vagynak 4-én, Felemás Házas Személyek, kik között vagy a' Férfi, vagy az Asszony tartozik vallásunkhoz, vagynak 7-en, ezek közül pedig haton a' maguk tulajdon örökségeiken, öton béres házban laknak s' mindnyájan többire Mester emberek. Taláztatott továbbá hét Vallásunkon lévő s' Brassóban lakó s' magukat ott is fundálni kívánó Egyes Legények; ezeken kívül Szolgák és Szolgálók az Uri vatsorának alkal-

matosságával néha 80-non, néha 100-zan s' többen is szoktanak megjelenni. A mi pedig a Telket illeti, aztat megjárván s' meg vizsgálván úgy láttyuk, hogy ha a Status meg veszi s, Kárt nem vall benne, lévén a Telek Szép helyen, a' fundus ugyan nem nagy, de a rajta lévő 's Sendellyel tsak most fedett Épület jó pintzjével 's Három Szobáival együtt föltalálható. Alázatos szolgái: Donáth Mihály, Maurer Sándor és Mikó Sámuel Aktuarius.“

Hamar válasz is született erre a „Fő Consistorium“ részéről, melynek lényege: „minthogy a közönségünk Cassajának elégtelen volta miatt alamizsna szedés által kelletik kipótoltatni, míg a jó moddal megeshetnék a' vásárnak teljesítésére nem találhatott ezen Consistorium a' költsönzésen kívül más módot“, egyben utasította a brassóiakat, hogy „ennek előmozdítására valaoda benn lévő Hitbéli Atyánkfia, Nagy Ajtai oskolamester Bentze András ó kelmétől törvényes Interest mellett annyi pénzt kölcsönözni, a' mennyi kívántatik a' fenn érdekelt Isteni tisztelet heljéül szolgálható nem valami felette nagy árru Ház megvásárlására“.

Később Sárosi János panaszleveléhez utóiratként hozzáírva feljegyzést találunk: „A Szegény Brassai leányok az N[agy] Ajtai sz. Sinatban alázatos memorialissokot be atták vala, a Sz. Sinat T. Veres Uramnak committált vala, de azok szegények Siránkoznak, hogj egyszer bé ment ó kegjelme Brassóba, hogj valamit effectualjon, de 200 ház lévén el adó, egj sem tetszett ó kegjelmének (mert nem akart concurálni) jól lehet ók szegények 100 forintot készek voltak deponálni.“

1808. március 10-én a bizottságba küldött inspector curátor jelentette, hogy „annyi summa pénzt törvényes Interestre nem találhatának, mert 100 ra 12 RM. Forintokat kívánván csak a Fő Consistorium facultálásával vállalkozhatnék“. Úgy látszik, az akkori egyházi Főhatóság nem „facultálta“ a házvételt, mert az megghiúsult, s az 1812. esztendeig összegyűjtött iratokra ez az apró feljegyzés került: „A' Brassai léjendő Unitaria Ecclát illető, és a' Kolozsvári T. Unitarium Superintendientiale Archivumb[an] 1812-ig találtatott levelek.“

Valószínűleg időszakonként buzgó egyháztagok hiányában lankadt az itteni unitárius élet, de éppen egy ilyen negatívum szól valamilyen egyházközösségi életről. Az 1814. évi nagyajtai egyházköri közgyűlés jegyzőkönyvéből hadd idézzük idevonatkozó állításunk igazolását:

„Olvastatik mostan Brassóban tartozkodó Brassai Mihálj és Göntzi Mihálj Unitaria Religion lévő atyánkfiainak T. Esperes Atyánkfiához utasított Levele, melyben jelentvén, hogy ók hol ketten volnának Brassóban állandóul Unitárius Gazdák 's Feleségeik is más részen valók volnának 'S minthogy ók az Uri Szt. Vatsora vétele véget a Közelebi Unitaria Eklézsiába annyak szokott idejében a mikor környül állásaik engedik ki mehetnének, meljre nézve Szükségtelennek tartván azt, hogy az eddig gyakorlott szokás szerént az Uri Vatsorának ki szolgáltatása végett magok terheltetésekkel Papok fáradjanak bé, hogy hozzájok a fenn említett végre Pap ne terheltessék Brassóba, kérik.“

Úgy látszik azonban, a közgyűlés tagjai más véleményen voltak, ami kitűnik a kérelemre hozott határozatból, mely szerint:

„De tudva lévén az is más felől, hogy Brassóban a kérelmeseken kívül feles számú hitünk sorsossai legyenek szolgálatban, kiknek kötelességeik mellől Ur vatsora vétele végett Brassóból Falura ki jönni sem egyszer sem máskor meg nem engedtetik, kik azonban kívánnának ojkor ojkor ezen Szt. jelekkel élni, azoknak kedvezést szükségesnek láttya a Partialis Synodis esztendőkint avagy tsak egyszer, úgy mint a Pünköshti Szt. Innepet meg előző Vasárnap alkalmatosságával az Uri Szt. Vatsorának kiszolgáltatására Brassóba Papot küldeni bé, meljet a Partialis Synodis ezennel meg is határoz azon fel tétel alatt: hogy ha a Fő Tisztelendő Consistorium ezen határozását heljben hagyni méltóztatik.“

Erre a Főtanács 1818. évi 26/27 számú határozattal így rendelkezett:

„Végeztetett. Tekintetbe vétetvén ezen Consistorium által is, valamint a fel adók okai, úgy a Partialis által emlegetett Fundamentum is, ezeknél fogva a Partialis Határozása olyan hozzáadással hagyatik heljbe, hogy az említett Papság Brassóba Esztendőkint nem egyszer, hanemha két versen, t.i. Pünköst és Szt. Mihály nap táján esmerje magát kötelesnek 's az Brassai Atyakfiaknak adattassék értésére.“

Elszörtan, de később is találunk feljegyzéseket a brassói unitáriusokról. Így például az 1825. január 5-én Sepsiszentkirályon tartott köri közgyűlésen ismét szó került az egykor létezett brassai eklézsiáról, sőt annak jegyzőkönyve 40. lapja 111. pontja alatt „Körispataki mester Lőfi János kéri magát Brassai papi hivatalba tétetni Sallarium nélkül“. Erre a „Válasz: a partialis ebben nem ellenkezik, ha a Consistorium megteszi“. Az erre adott határozat ismeretlen, de a Lőfi kinevezéséről nem tudunk.

1833. augusztus 29-én Ürmösön tartott zsinat határozata szerint „a Háromszéki Esperesnek meg hagyatik, hogy Brassóba Istentiszteletre járni köteles papokra nézve tegyen szükséges rendelést“.

Többet tudunk meg Székely Sándor püspök 295/1846. évi leiratából: „Tisztelendő Esperes Úr! Tisztelendőségednek idei Május 8-káról tett hivatalos jelentéséből az E. K. Tanács látván, hogy Tisztelendőséged a T. Brassai hitsorsosainak állapotja kitudakolására, úgy az Úrasztali készületnek is át vétele iránt lépéseket tett, de egyikről is teljes tudósítást nem tévén, sőt még ezen tudósítás szerint azt is említvén, hogy a Brassai hitsorsosainak 2000 (kettőezer!) mtfra rugó pénztára az úri vacsora osztásra bójáró papjainak által nagy részibe felemészttetett volna.

Ennek következésibe meghagyatik Tisztelendőségednek, hogy az érintett tárgyban nem csak arról, hogy mostan hány unitárius lelkek vannak Brassóban, hanem, hogy az Úr asztali készület kinél áll, és az írott 2000 Mft. kinél állott, és abból még valami nem maradott-e fenn: ezeknek végire járván ide mettől elébb felvilágosító tudósítását küldje fel.“

Megszakadt szálak bogozgatása közben bukkanunk 1847-ben ismét egy Egyházi Képvisező Tanácsi leiratra (172 számú), mely igazolja, hogy „a Brassai leány megye régebbi időktől fogva Bölöni eklézsiánkhoz tartozott, s ennek papjai jártak bé Brassai hitsorsosainkhoz isteni tisztelet kiszolgáltatása végett“. Ugyancsak ennek alapján hallunk először árkosi származású Weress György brassói unitárius ügyvédéről is, mint az ak-

kori unitáriusok nevezetes emberéről, ki minden valószínűség szerint azonos az 1838-ban Brassóban megjelent első magyar újság, az „Erdélyi Hírlap“ szerkesztőjével.

Az 1847-ben Sepsiszentkirályon tartott egyházköri gyűlés jegyzőkönyvében találjuk az utolsó nyomokat a régi brassói egyházi felszereletről ezekben a sorokban:

„...egy Gyerő nevű Brassai reform. ember, kinek unitaria neje meghalt vala, az előtt mintegy hét vagy nyolc évvel az ottani úrvacsora vételhez tartozó ón poharat, ón tányért 's más szövet fészületeket kezéhez vette volt, de hová tette, nem tudatik — az ottani lehető pénzjövedelemről és tőkéről pedig, minthogy sehol 'a Traktus tudatára nem esett 's nincs is semmi számadás, se Vida József, se Máté István, erre nézve kinevezve volt végrehajtó követ nem mondhatának semmi valót.“ (A fent nevezett óntányér minden valószínűség szerint azonos azzal az úrvacsorai kenyérszító tányérral, amit e sorok írója jó pár évvel ezelőtt Brassóban megtalált, és az ottani eklézsiának visszaadományozott.)

A Bath-korszakban brassói unitárius nyomra még nem bukkanunk. Csak 1871-ből hallunk ismét egyházszerkezésről. Az E.K.T. 367—1871. számú leiratában Kriza János püspök a Háromszék köri esperesnek ilyen utasítást adott:

„Az 1871-ik évi Főtanácsnak 30 sz. alatti meghagyása következtében ezennel felhívjuk az egyhkpv. Tanács a Tisztelendő esperes urat, hogy adjon ide véleményes javaslatot az iránt: Brassót és S. Szt. Györgyöt mely anya ecclésiájukhoz volna legcélszerűbb filia ecclésiaként csatolni? 's mi módon lehetne nevezett városokban legalább koronkinti rendes isteni tisztelet tartást és úrvacsora osztást indítani folyamatba?“

Ezt a kérdést A Sepsiszentkirályon 1872. június 10-én tartott Környéki Egyház Gyűlés tárgyalta és megállapította:

„A S.Szt.Györgyi Unitáriusok pedig mint filia Kilyéni Anya ecclához tartozván, az ezutánra is azon lábon hagyandó.

S egyszersmind élő Szóval is mondja ki Elnök a közgyűlésünk azon óháját, lenne szíves Mt. Egyh. Fő Tanács még erőfeszítéssel is Brassóba egy köztanítót, ki egyszersmind papi teendőkkel is föl lenne bízva, ruházva, küldeni status költségén.“

A kicsi háromszéki egyházkör jóakarataira vall az a próbálkozás, amellyel anyagi alapot próbált teremteni ezelőtt száz esztendővel két városi gyülekezetében egyházközség szervezésére. Elindulásáról hadd beszéljen az alábbi dokumentum:

SZABÁLY TERV

„A háromszéki unitárius egyház kör gyűlésének Előpatakon 1872. évi Június hó 5-én hozott határozata nyomán megállapítatik a környéki pénztár, melynek:

I. CZÉLJA a S.Szentgyörgyön és Brassóban lakó számos hitrokonaiknak az unitárius hitközséggé, Ecclává alakulásra való segítése.

E szerint már a czélt tekintve önként értetődik, hogy a »pénztár« csak akkor kezdheti meg kiadás működését, ha a pénztár legalább tízezer (10000) ausztriai forintra nevededett.

A pénztár ezen nevededését elősegítik:

1. Önkéntes adományok (évenkéntes adakozások).
2. A köri alpapi Szék által meg Szavazott:
 - a) papszéki díjából egy rendes ülnökéhez hasonló részlet,
 - b) szülői eröltetés czimen ítéltetni szokott 6,12 osz. frt. pénzbírság,
 - c) a köri egyházgyűléseken és a pénztári egylet gyűlésein menség nélkül meg nem jelent tagok büntetéséből járandó összegek egészben (3,12 frtig),
 - d) a tőkének alábbi meg írandó módoni kamatoztatása.
3. Egyház környékünkben ujjonan belépő lelkész és ének vezér tartozik a pénztár részére egy forintot fizetni avatás czim alatt.

II. TAGJAI a Három Széki Unitárius Egyházköri pénztárnak mind azok Egyházi és világi hitrokonaink, akik abba egyszer mindenkorra leg alább 1 (egy) osztrák forintot befizetnek.

III. HIVATALI SZEMÉJZET (díj nélkül):

1. Egy Elnök. 2. Egy Jegyző. 3. Egy pénztárnok. 4. Egy ellenőr, mindenik az Egyház Szeméjzetből, Szabad szavazattal választva.“

Érdekes, de hosszadalmas az egylet alapszabályának minden pontját felsorolni. Témánkhoz azonban még leginkább csak az alábbi pont tartozik:

„VIII. A pénztár mindaddig fönn áll és folytatja működését, valaméddig három (3) tagja lesz.“

A Háromszéki Unitárius Egyházi Pénztár vagyona volt:

1874. július 17-én Sepsiszentgyörgyön vizsgálva:	88 frt. 26 kr.
1878. augusztus 9. Kőröspatakon számba véve:	212 „ 72 „
1880. július 3-án Szentkirályon beszámolva:	278 „ 39 „
1881. július 14-én laborfalvi állag:	304 „ 77 „
1882. július 13-án Kilyénben összegezve:	339 „ 83 „
1883. július 5-én Bölönben érthetetlenül apadva:	287 „ 83 „
1884. július 10-én Nagyajtán számolva:	311 „ 9 „
1886. július 15-én Árkoson találtatott:	386 „ 3 „
1890. július 9-én Bölönben tartott beszámoló:	465 „ 93 „
1892. július 7-én Sepsikálnokon megvolt:	516 „ 29 „
1894. július 12. Árkoson 210 frt. 25 kr. kiadás (?)	374 „ 70 „
1897. szeptember 7-én Kőkösön feljegyezték: „a köri pénztár megvizsgálva [nem közölnek semmi adatot róla] a lelkész kör birtokába áthelyeztetett“. Így tűnt el egy nagyszerű elgondolás, aminek sem Brassó, sem Sepsiszentgyörgy nem vette hasznát.	

Közben azonban ettől függetlenül megérett arra a helyzet, hogy belső erőkre alapozva megalakulhatott a mai két megyeszékhelyen létező városi gyülekezet, a ma már nagy múltra visszatekintő sepsiszentgyörgyi és brassói unitárius egyházközség.

SZABÓ SÁMUEL

ÜRMÖSI EGYHÁZKÖZSÉGÜNK TÖRTÉNETÉBŐL

Ürmös ott fekszik az Oltvize bal partján, abban a 45 fokos könyök-törésben, melyet a folyó — addigi dél—észak irányú folyását Ágostonfalvánál kelet—nyugatira váltva — alkot.

Azok a forrásmunkák, melyeket elérhettem, nagyon kevés eligazítást adnak Ürmösről. Orbán Balázs nagy művében pár sornyi adatot közöl csupán. Uzoni Fosztó kéziratos egyháztörténetében talált feljegyzés szerint az ürmösi unitaria ecclesiát Nagyteremi Sükösd György alapította, kinek 1631-ben kelt testamentum-leveléből kitűnik, hogy Ürmösön már sok éve virágzik az „unitaria religia“. Ez a munka említi azt is, hogy 1639-ben a csikszentmártoni (Nyárádszentmárton) zsinaton válóper ügyben szó esik Ürmösi György unitárius papról.

Az utóbbi 200 esztendőről megbízható források, az egyházközség jegyzőkönyvei, állanak rendelkezésre, melyek segítségével 1770-től végigjárható máig a történelmi út.

Öregeink közt elevenen él az a hagyomány, hogy Ürmöst I. Rákóczi György fejedelem adományozta, hűséges udvari szolgálatai jutalmazásaképpen, 1642-ben Maurer Mihálynak, kinek felesége Petrichevich Horváth Mária volt.

Az említett jegyzőkönyvek tanúsága szerint tényleg ez a Szepeségből beszármazott Maurer család volt Ürmös földesura, illetve az egyházközség patrónusa, egészen a jobbágyfelszabadulásig.

Az ürmösi Maurereket Ferencz József Unitárius Kis Tükör c. művében „a között a 8 főúri család között említi, amelyek a nehéz 300 esztendő“ alatt is megmaradtak unitáriusoknak. E család egyes ágai, beházasodás következtében, kiváltak egyházunkból. Unitárius tagjai, mint világi vezetők, az egyházkör megszervezésétől (1665) a Felső-fehéri Egyházkör felügyelőség gondnoki tisztében egymást követték. Egyházi főgondnokaik sorában is több ürmösi Maurer szerepel: Sámuel 1771—86; László 1786—89.

Annak az Ürmösnek, melyet 1770-től máig jegyzőkönyveinkben végigkísértem, lelki arcán találtam meg néhány erős jellemző vonást: hűség, nyers erő, életrevalóság, növekedés, építés.

*

Az egyházközséget alkotó 330 családnak 33%-a vegyes felekezetű. A vegyes felekezetű család: alkalom a felekezetközi békés együttélésre. Ennek sok szép példáját látjuk a községben.

Ahogy az egyházközség nőtt, lelkészeinek Ürmösön töltött szolgálati ideje is nyúlt. Az 1639—1972 közötti 333 esztendő alatt 18 lelkésze volt az egyházközségnek. Az első időszakban (1639—1768) 10 lelkész átlag 5 és fél évet szolgált; közülök egy sem ment innen nyugdíjba, egy sincs az egyházközség temetőjébe temetve. A második időszakban (1768—1972) 8 lelkész átlag 25 évet szolgált; Gálfalvi István 56 évet, Kisgyörgy Simon 44-et, Osváth Gábor 31-et. A 8 közül 6 innen ment nyugdíjba, illetve itt halt meg és itt van eltemetve.